

BİBLİYOGRAFYA :

Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984), İstanbul 1984, s. 113-114; Vedat Gün-yol, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, İstanbul 1986, s. 72; Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1985, III, 669-672; "Edebiyat", *TDEA*, II, 437.

ÂLİM KAHRAMAN

EDEBİYÂT-ı CEDİDE

(أدبیات جدید)

Türk edebiyatında
1896-1901 yılları arasında
faaliyet gösteren edebî topluluk.

Çevresinde toplandıkları dergiden do-layı bu gruba "Servet-i Fünûn edebî top-luluğu" da denilmektedir. 1859'da Şinâ-si ile başlayan yeni edebî faaliyetler, dev-ri içinde "Şinâsi mekteb-i edebî" veya "edebiyât-ı cedîde" adlarıyla anılmıştır. 1896'ya kadar pek de yaygın olarak kul-lanılmayan bu isimler, belirli bir gruplaş-mayı değil sadece divan edebiyatına tep-ki olarak yenileşmeyi belirtiyordu. Daha sonra *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında toplanan şair ve yazarlar, yeni bir edebî akımı başlattıklarını ifade edecek şekil-de kendilerinden ve yayınlarından "ede-biyât-ı cedîde" diye bahsettiler. Önceki yenilikleri benimseyenlerce bu hareket bir süre "yeni edebiyât-ı cedîdeciler" şek-linde hafife alındıysa da daha sonra ka-bul gördü. Bugün *Servet-i Fünûn* ede-biyatı ile Edebiyat-ı Cedîde adları, 1896-1901 yılları arasında özellikle şiir, roman ve hikâye alanında verilmiş olan eserler ve yazarlar hakkında kullanılmaktadır.

Edebiyat-ı Cedîde hareketinin tarihi, *Servet-i Fünûn* dergisinin 1896 başla-rında Tefvîk Fikret ve arkadaşlarının ida-resine geçmesi ve 1901'de geçici olarak kapanması arasındaki yayın hayatının tarihiyle paralellik gösterir.

Bu hareket Cedîde Türk edebiyatı ta-rihinde eski - yeni, yerli - Avrupalı edebiyat çatışmalarının doğurduğu önemli merhalelerden biridir. 1895 yılı sonla-rında Hasan Âsaf adlı genç bir şairin bir beytinde geçen "abes" (عبث) - "muk-tebes" (مقتبس) kelimelerinin kafiye olup olamayacağı konusunda başlayan tartış-ma bu yeni edebiyat topluluğunun kurul-masına vesile olmuştur. Divan şiiri gele-neğinde mukayyed kafiyenin şartlarından olan harufat benzerliğinin bu kelimeler-de bulunmadığı şeklinde yapılan itirazlara karşılık Recâizâde Mahmud Ekrem ve taraftarları kafiyenin göz için değil kulak için olduğunu ileri sürerler.

Tartışmanın merkezi olan *Ma'lûmat* der-gisi bu konuda muhafazakâr bir tavır takındığından Ekrem Bey kendileri için yeni bir yayın organı olarak *Servet-i Fünûn*'u bulur. Birkaç yıldan beri *Servet* adlı bir gazetenin ilâvesi olarak çıkan *Servet-i Fünûn*, Recâizâde Ekrem'in Mekteb-i Mülkiyye'den talebesi olan Ahmed İhsan'ın gayretleriyle bir süre sonra seviyeli bir edebiyat dergisi haline gelir. Recâizâde'nin aracılığıyla 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısından itibaren Tefvîk Fikret derginin sanat ve edebiyat yö-ne-ticiliğine getirilir. Bu tarih, Edebiyat-ı Cedîde'nin itibarî kuruluş tarihi kabul edilir. Aynı edebiyat anlayışına sahip olan ve o zamana kadar değişik dergilerde yazan şair ve yazarlar bu tarihten son-ra yavaş yavaş *Servet-i Fünûn* dergi-sinde toplanırlar. Esasen Ahmed İhsan, Tefvîk Fikret, İsmâil Safâ, Hüseyin Ca-hit, Halit Ziya, Mehmed Rauf, Cenab Şa-habeddin gibi gençler hocalık-öğrencilik, okuyuculuk-yazarlık ve mektuplaş-ma gibi ilişkilerle Recâizâde'nin etrafın-da bir edebiyat ağı örmüş bulunuyor-lardı.

Edebiyat-ı Cedîde'nin edebiyat görüş-lerini yansıtan belirli bir beyannâmesi yoktur. Mensuplarının dağınık birtakım teorik yazılarından, romanlarındaki kah-ramanlarının -özellikle Halit Ziya'nın *Mâi ve Siyah*'ta Ahmed Cemil'e söylediği-ifade ve davranışlarından, edebî ürün-lerinin ortak özelliklerinden, nihayet da-ha sonraları kaleme alınan hâtıraların-dan dil, edebiyat, genel olarak sanat ve hayat hakkındaki görüş ve düşünceleri-ni öğrenmek mümkün olabilmektedir. Mehmet Kaplan, Edebiyat-ı Cedîdeciler'i bir araya getiren sebepleri tahlil ederken aynı zamanda onların ortak özellikleri-ne de işaret etmiştir. Bunların başında, yazarları yalnız ferdî meseleler üzerinde durmaya sevkeden âmil olarak devrin siyasî durumunu dikkate almak gerekir. 1877'den itibaren Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ve mağlûbiyeti, Meclis-i Meb'û-san'ın kapatılışı, zamanla sansüre ve jur-nallere dayanan bir rejimin oluşması, ya-zarları da siyaset ve toplum meselele-rinde susmaya zorlamıştır. Bu durum edebiyatta içe kapanma, kendi ıstırap-larını dile getirme şeklinde tezahür etti. Siyasî ve sosyal problemler yerine este-tik değerlerde gelişme ve derinleşme gö-rüldü. Bu tavır Abdülhak Hâmid ve Re-câizâde Mahmud Ekrem neslinin de özel-liklerindendir. Edebiyat-ı Cedîde bir ba-kıma bunların devamı sayılabilir. Nite-

kim Recâizâde tam anlamıyla Edebiyat-ı Cedîde'nin içinde bulunmasa da onun kurucusu ve destekleyicisi olmuştur.

Edebiyat-ı Cedîde mensuplarını bir araya getiren sebepler arasında, bunla-rın orta sınıf esnaf ve memur çocukları olmaları, disiplinli, programlı ve yabancı dil öğreten okullarda eğitim görmeleri gibi benzer sosyal ve kültürel çevreler-de yetişmiş bulunmaları da zikredilir. Nihayet bu sebeplere birçoğunun psi-kolojik olarak içe kapanık, hissî hatta marazî yaratılışı şahsiyetler olduklarını da eklemek gerekir. Bunlardan bazı-ları her ne kadar hâtıralarında, nisbeten serbest bir siyasî ortamda daha farklı eserler meydana getirebileceklerini ifa-de etmişlerse de II. Meşrutiyet'ten son-ra eser verenlerinin çoğu Edebiyat-ı Ce-dîde'nin hemen aynı özelliklerini devam ettirmiştir.

Bu edebiyata mensup olanların este-tik değerlere önem vermeleri, en çok edebî dilin teşekkül ve gelişmesinde ken-dini gösterir. Şiirde olduğu gibi nesirde de uzun vokallî, âhenkli kelimeleri, Fars-ça terkipleri, vasf-ı terkîbîleri bol bir dil benimsemişler, bu yüzden Tanzimat'ın başlangıcından beri tedricî bir sadeleş-meye doğru giden yazı dilini yeniden ağırlaştırmakla suçlanmışlardır. Eski söz-lüklerde mevcut olan "tîrâje, şegaf, ib-tikâ, püşide, tekattur" gibi kelimelerle Arapça ve Farsça'da bile bulunmayan "tebeşbüş, mükevkeb, müşemmes, muk-mir, nevîn" gibi kelimeleri etimoloji ku-rallarını zorlayarak kullanmışlardır. Şiir ve romanlarındaki kadın ve erkek kah-ramanların adları da Sezâ, Sühâ, Behlül, Lâmia, Bihter, Peyker, Pervin gibi mü-zikal değeri olan, fakat pek kullanılmamış isimlerdir. Biri mücerret, diğeri mü-şahhas kelimelerden yapılmış, zihinde yeni imajlar uyandıran Farsça terkipler de bu dilin özelliklerindendir: "Leyâl-i gi-rizân, inkisâr-ı hayâl, teb-i ümmîd, havf-ı siyâh" gibi. Aşırı hassasiyet, heyecan ve teessür ifade eden ünlemler, yardımcı ve ara cümlelerle bazan bir sayfa uza-yan, bazan çok kısa, bazan da devrik olan cümleler, çoğu Fransızca'nın tesi-riyle ortaya çıkmış ifade şekilleridir.

Edebiyat-ı Cedîdeciler şiirde sadece aruzu hemen hiçbir ârıza (imâle vb.) gös-termeden kullanmışlardır. Divan nazım şekilleri ise tamamen terk edilmiş gibi-dir. Buna karşılık Fransız menşeli sone-yi ve daha ziyade kural dışı nazım şekil-lerini denemişlerdir. Müstezad şeklinin her vezinde ve kural dışı kullanılışlarıyla

serbest şiire yol açması, yine bu devir şiirinin şekle ait önemli özelliklerindendir. Aynı mısralarda şuurlu olarak ünsüzlerin (alliterasyon) veya ünlülerin (asonans) arka arkaya kullanılmak suretiyle âhenk sağlanması, şiirde cümle yapısının beyitten ayrılarak değişik sayıda mısralara dağılması da (anjambman) Servet-i Fünûn şairlerinde başlar. Ancak şiirin muhtevasında derinlik yoktur. Genel olarak aşk ve tabiat konuları aşırı bir hassasiyetle işlenmiştir. Önceki nesilden Abdülhak Hâmid'in metafizik temaları zorlayan şiiri yerine Recâizâde Mahmud Ekrem'in derinliksiz, sathî temalarını takip etmeyi tercih etmişlerdir. Yine Ekrem'in her şiirin vezinli ve kafiyeli olması gerekeceğini söylemesi "mensur şiir" adını verdikleri, fikirden çok duygu ve hayal yüklü kısa metin parçalarından ibaret yeni bir türün yayılmasına yol açmıştır.

Servet-i Fünûn roman ve hikâyesi Türk edebiyatında önemli bir hamle teşkil eder. Vak'adan çok ruh tahlillerine, edebî bir dil kullanmaya önem verme, şuurlu olarak roman tekniğine yönelme Halit Ziya ve Mehmed Rauf'un romanlarıyla başlamıştır. Psikolojik yapı olarak hissi, bu sebeple de romantik olması gereken Edebiyât-ı Cedîdeciler, Fransız edebiyatından realist ve natüralist romançıları takip etmişlerdir. Bu durumda roman tekniği, dil ve tasvirlerde realist olan Servet-i Fünûn yazarları kahramanlarını çok defa romantik, gerçek hayatı tanımayan, hislerine mağlûp insanlardan seçmişlerdir. Bu tezat, hayatın gerçekleri karşısında hayal kırıklığına uğrayan iradesiz insanların romanlarını doğurmuştur. Bu romanlarda realist - natüralist mektebin gereği olarak çevre - insan ilişkileri, biyolojik veraset problemleri başarıyla işlenmiştir. Devrin diğer bir yeniliği de roman ve hikâye türlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması ve küçük hikâye türünün yaygınlık kazanmasıdır. Edebiyât-ı Cedîdeciler'in gerçeklerden kaçıp hayale sığınmaları hayatlarında olduğu kadar eserlerinde de ortaya çıkar. Baskı rejiminin verdiği sıkıntıyla toplumdan uzaklaşmak için önce Yeni Zelanda'ya, daha sonra Manisa'da bir çiftliğe çekilip Robenson yaşayışına özendikleri bilinmektedir. Gerçekleşmeyen bu arzuları eserlerinde küçük ütöpik tahayyüllerle kendini gösterir. Pek çok şiir ve romanın adları, hayal-hakikat tezadını veya hayata karşı kırıklığı ifade eder: *Hayal İçinde*, *Hayât-ı Mu-*

hayyel, *Hayât-ı Hakîkiyye Sahneleri*, *Mâî ve Siyah*, *Kırk Hayatlar*, *Ömr-i Muhayyel*, *Rübâb-ı Şikeste* gibi. Duygu bakımından böyle içe kapanık, marazî ve melankolik tavırlarına karşılık şiirde parnasyen, romanda realist mektebe bağlı olmaları tasvir ve tahlillerde onları gerçekçi olmaya sevk etmiştir. Fotoğrafın yaygınlaştığı bu yıllarda (*Servet-i Fünûn*, *Ma'lûmat* gibi pek çok dergi bol ve güzel fotoğraflarla doludur) edebiyatta tabiat ve çevre tasvirlerinin gerçekçiliğini, biraz da bu yeni aletin moda olmasına bağlamak gerekir. Nihayet yazarların resim kültürü de (Tevfik Fikret'in ressamlığı da vardır) bu konuda dikkate alınmalıdır.

Devrin siyasî baskısı sebebiyle tiyatro edebiyatında büyük bir gelişme yoktur. Cenab Şahabeddin, Hüseyin Suat ve Halit Ziya'nın birkaç tiyatro denemesi ise kayda değer nitelikte değildir.

Bu dönemde edebî tenkit büyük gelişme gösterir. Daha önce Beşir Fuad'ın, tenkidi sübjektif ve tesadüfî olmaktan çıkıp âdeta matematik ölçüleri olan bir ilim haline getirme yolundaki gayretleri, hemen bütün Servet-i Fünûncular'ı bu alanda başarılı denemelere sevk etmiştir. Kültür temelini yine Batı'dan, özellikle Fransız edebiyatından alan bu devir tenkidinin en önemli şahsiyeti Ahmed Şuayb'dır. Başta Cenab Şahabeddin ve Halit Ziya olmak üzere diğer Edebiyât-ı Cedîde yazarlarının çoğunun da zengin tenkit yazıları vardır.

Ferdietçi bir edebiyatın taraftarı olarak ortaya çıkan Edebiyât-ı Cedîdeciler'in hem ferdietçiliklerinin aşırılığın, hem de Tevfik Fikret'in hırçın ve çabuk gücenir karakterinden dolayı zamanla aralarında çözülme başlamıştır. 16 Ekim 1901 tarihli *Servet-i Fünûn*'da Hüseyin Cahit'in tercüme bir yazısından dolayı geçici olarak kapatılan dergi bir süre sonra yeniden yayımlanmaya başladıysa da topluluk dağılmış ve dergi Edebiyât-ı Cedîdeciler'in yayın organı olma karakterini kaybetmiştir.

Edebiyât-ı Cedîde'de isimleri ve eserleriyle ün yapmış başlıca şahsiyetler şunlardır: Şairler. Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Siret (Özsever), Ali Ekrem (Bölâyır), Ahmet Reşit (Rey), Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Faik Âli (Ozansoy), Celâl Sahir (Erozan), Hüseyin Suat (Yalçın). **Roman ve hikâye yazarları.** Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet Rauf, Hüseyin

Cahit (Yalçın), Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) ve Saffeti Ziya.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, İstanbul 1930; Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebi Hatıralar*, İstanbul 1935; Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1936; Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım*, İstanbul 1945, s. 50 vd., 319 vd.; Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret*, Ankara 1947; a.mlf., *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul 1990, s. 87-129; İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1963; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, I, 149-154; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1971; Banarlı, *RTET*, II, 1011-1058; Bilge Ercilâsun, *Servet-i Fünunda Edebi Tenkit*, Ankara 1981; Cahit Kavar, *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı*, Ankara 1985; Fevziye Abdullah Tansel, "Muallim Naci ile Recaizâde Ekrem Arasında Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebi Hadiseler", *TM*, X (1951-53), s. 159-200; İsmail Parlatır, "Servet-i Fünun Edebiyatı", *TDEA*, VII, 528-536.

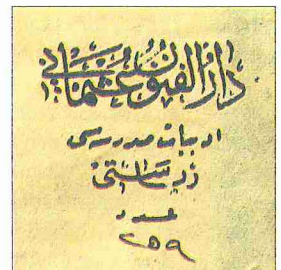

M. ORHAN OKAY

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

İstanbul'da kurulan,
benzerleri arasında Türkiye'nin
ilk ve en büyük fakültesi.

Türkiye'nin en eski ve en büyük eğitim ve öğretim kurumu olan İstanbul Üniversitesi'ne bağlı on üç fakültenin en eskilerindendir. Osmanlı Maarif Mec-lisi'nin 21 Temmuz 1846 tarihli lâyihasına göre kurulması kararlaştırılan, ancak bu tarihten on dokuz yıl sonra 12 Ocak 1865'te faaliyete geçebilen Dârülfünun'da okutulacak dersler arasında halka açık fen derslerinin yanı sıra hikmet-i târîh ve coğrafyanın da bulunması dolayısıyla Edebiyat Fakültesi'nin başlangıcını bir bakıma buraya bağlamak mümkündür. Arkası gelmeyen bu ilk teşebbüsten sonra, 1868'de Maarif Nâzırı Saffet Paşa'nın hazırladığı Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi ile yeniden kurulan ve 20 Şubat 1870'te halka açık dersler vererek öğretime başlayan Dârülfünun-ı Osmânî'nin İlm-i Hukûk, Ulûm-i Tabiiyye ve Riyâziyyât, Hikmet ve Edebiyat adlı

Dârülfünun-ı
Osmânî
Edebiyat
Medresesi
Riyâseti'nin
yazışmalarda
kullandığı
antet